

ארגנטינה מול שאר העולם

מדיניותה של ארגנטינה בעניין הסגרת פושעי
מלחמה נאצים*

ערן שיטון

מאמר זה עוסק בסוגיית בריחתם והסתרתם של פושעי מלחמה נאצים בארגנטינה עם סיומה של מלחמת העולם השנייה, בניסיון לפענח את הסיבות והמשמעות של מתן המקלט ואי הסגרתם. הוא מבוסס ברובו על ניתוח מסמכי משרד החוץ הארגנטיני אשר נוגעים לתגובת המדינה לבקשות ההסגרה כנגד אנשים אלה. מסמכים אלה נחשפו לציבור וכונסו בספר בשנת 1997, כחלק מפרוייקט תיעודי היסטורי רב חשיבות שבוצע על ידי ארגון הגג של יהודי ארגנטינה (DAIA) תוך שיתוף פעולה מצד שלטונות ארגנטינה. מעקב וניתוח של המסמכים שלא במנותק מההקשר ההיסטורי, האידיאולוגי והפוליטי, מאיר את השיקולים שעמדו בפני הממשלות הארגנטיניות השונות בנושא, ונותן הזדמנות לכאלה החסרים את ידיעת השפה הספרדית להיחשף לסוגייה מרתקת זו.

סוגיית בריחתם של פושעים נאצים לארגנטינה מעסיקה זה שנים רבות את הקהילה הבינלאומית ואת העוסקים בהבאת פושעים אלו לדין. אולם רק בשנים האחרונות החלו קובעי המדיניות בארגנטינה להכיר באחריותם לכך שלאחר סיום מלחמת העולם השנייה התירה ארגנטינה את הכניסה לפושעי מלחמה נאצים. במאמר זה אבחן את מדיניותה של ארגנטינה בנושא זה ואסקור את האירועים המרכזיים ואת התהליכים שנלוו לה.

* מאמר זה הוא עיבוד לעבודה סמינריונית שהוגשה בקורס 'יחסים בינלאומיים של אמריקה הלטינית' בהנחייתו של ד"ר אריה קצוביץ באוניברסיטה העברית. תודתי נתונה לסבסטיאן קלור שממנו שאבתי מידע רב הקשור לסוגייה זו.

מדיניות ההגירה הארגנטינית אפשרה כניסה של פושעי המלחמה לארגנטינה עוד לפני סיומה של מלחמת העולם השנייה, וביתר שאת אחריה, בתקופת נשיאותו הראשונה של חואן דומינגו פרון (Perón) בשנים 1946–1955. תחילה לא הבחינו פרון והממשל הארגנטיני בין אוהדי הנאצים, או חברי המפלגה הנאצית, ובין פושעי מלחמה – מי שהשתתפו בפועל ברצח חפים מפשע. פרון עצמו העריך בראיון בשנת 1970 שהוא נתן מחסה מטעמים הומניטריים ל"כמה אלפים" של פליטים נאצים, והוסיף שמחסה כזה ניתן גם לכ־5000 קרואטים מאוהדי הנאצים ביוגוסלביה שסכנת מוות ריחפה מעל ראשם. צייד הנאצים שמעון ויזנטל טען בשנת 1982 שפרון הוציא כ־7500 דרכונים לנמלטים נאצים.¹ ההערכות המקובלות היום במחקר הן שסמוך לסיום מלחמת העולם השנייה ובשנים שלאחריה היגרו כ־50 פושעי מלחמה נאצים לארגנטינה.²

ארגנטינה נדרשה להבחין בין פושעי מלחמה מבוקשים לשאר המהגרים ממדינות הצייר רק מסוף שנות הארבעים, כשהגיעו אליה בקשות הסגרה ממדינות שונות, וכשהתפרסמו גילויים של צייד נאצים על אודות פושעי מלחמה שמצאו מקלט בארגנטינה. אולם מאז ועד כינונו של המשטר הדמוקרטי במדינה בשנת 1983 לא הוקיעו שלטונות ארגנטינה את פושעי המלחמה, לא ששו להסגירם, ובאופן כמעט מוחלט לא שיתפו פעולה עם אלו שביקשו להעמידם לדין.

בהמשך המאמר ייבחנו הסיבות למתן המקלט ולא־הסגרתם של פושעי המלחמה בארגנטינה, אף במחיר העימות הדיפלומטי עם המדינות שדרשו את ההסגרה, ויוצגו המשמעויות של פעולות אלו.

מאמר זה מתבסס ברובו על ניתוח מסמכים של משרד החוץ הארגנטיני בהם מובעת תגובת המדינה הארגנטינית לבקשות להסגרתם של פושעי מלחמה שפעלו תחת הרייך השלישי ומצאו מקלט בארגנטינה. מסמכים אלו נחשפו לציבור לראשונה בשנת 1997, בזמן כהונתו של הנשיא קרלוס מֶנֶם. בשנה זו החליטה הממשלה הארגנטינית לחקור את הפעילות הנאצית בארגנטינה והקימה את 'הוועדה לבירור הפעילות הנאצית בארגנטינה'. ועדה זו חשפה מסמכים שכונסו ונערכו על ידי ארגון 'דאיה' (DAIA) – ארגון־גג של הקהילה היהודית בארגנטינה – בכרך השני של הספר 'פרויקט עדות'.³ ניתוח המסמכים עשוי להאיר את השיקולים שעמדו בפני הממשלות הארגנטיניות השונות, שיקולים שעיצבו בסופו של דבר את המדיניות הארגנטינית בנושא. בחינה זו תיעשה לאור הרקע ההיסטורי, האידאולוגי והפוליטי אשר הציגו מחקרים קודמים.

א. הסגרת פושעי המלחמה בשנים הראשונות שלאחר מלחמת העולם השנייה

בקשת ההסגרה הראשונה שקיבלה ארגנטינה הייתה מידי צרפת בשנת 1947. צרפת דרשה להסגיר לידיה את שארל לסקה (Lescat), צרפתי ששיתף פעולה עם הנאצים. לסקה הפליג כנראה מברצלונה לבואנוס-אירס, נושא דרכון ארגנטיני שהוצא בסן סבסטיאן שבספרד בשנת 1944, על שם קרלוס סרלגי (Saralegui). צרפת הוסיפה על בקשת ההסגרה גם את כתובתו המשווערת. בארגנטינה הוערמו קשיים בירוקרטיים על הטיפול בפרשה. המשנה ליועץ המשפטי של המשטרה פסק שאין לעצור את המבוקש בשל ליקויים במילוייה של בקשת ההסגרה. בפברואר 1947 הודיעה המשטרה על איתור כתובתו. למרות החלטתו של המשנה ליועץ המשפטי, נחקר לסקה, ובחקירתו הצהיר שנולד בבואנוס-אירס בשנת 1887. הטיפול בהסגרה הועבר למשרד החוץ, שם אף אושרה הבקשה, אולם בשנת 1950 נשלח התיק לארכיון בלי שום הסבר. הארגנטינים כנראה מעולם לא התכוונו להסגירו.⁴ פייר דאי היה אורח בלגי שלאחר המלחמה נידון למוות באירופה, שלא בפניו, על ביצוע פשעים נגד האנושות. בשנת 1947 דרשה בלגיה את הסגרתו על סמך החלטות צ'פולטפק (Chapultepec), הקובעות שיש למסור פושעי מלחמה מבוקשים באופן מידי ובלי הליך הסגרה.⁸ בלגיה גם סיפקה מידע על מקום הימצאו של דאי במלון בבואנוס-אירס, ועל זהותו הברדויה בדרכון הספרדי תחת השם: פייר אדם (Adam). המנהל הכללי לעניינים הפוליטיים במשרד החוץ, פסקואל לה רוסה (La Rosa), ביקש ממשרד הפנים ומהמשטרה לבדוק את התלונה ואת המידע שסיפקו הבלגים, ובמקרה שיתאמת המידע, להטיל על האיש מעקב. באוקטובר 1947 המליץ לה רוסה להסגיר את דאי על סמך החלטות צ'פולטפק בלי משפט מקדים. אולם גם כאן הופסקה החקירה בעניינו בלי שנרשמה לכך סיבה.⁵ מהטיפול בבקשות ההסגרה במקרים אלו נראה שחסר מניע ברור לאי-ההסגרה. בחינה קצרה של הרקע ההיסטורי, האידאולוגי והפוליטי תגלה שנטייתיהן של דעת הקהל ושל האליטה השלטונית בארגנטינה, היצוקות בהשקפת עולם ואידאולוגיה בעלות קרבה רעיונית למשטרי מדינות הציר והנשענות על עוינות בסיסית ליריבתם במלחמה, ארצות הברית, יצרו אווירה אנטי מערבית שהשפיעה על ההתייחסות לבקשות ההסגרה.⁶ האליטה בארגנטינה ראתה בהגירה האירופית מקדם למודרניזציה ולשינוי. רעיונות הקשורים לתפקיד ההגירה בהתפתחות ובקדמה אשר מקורם עוד במאה ה-18, ובמיוחד

* לאחר הכרות המלחמה הארגנטינית על מדינות הציר במרס 1945 (סמוך לסיום מלחמת העולם) הצטרפה גם ארגנטינה למדינות אחרות ביבשת אמריקה וחתמה על הסכם צ'פולטפק – מעין הצהרה נגד תוקפנות – שנחתם בחסותה של ארצות הברית ובו התחייבו המדינות החתומות על ההסכם לנקוט צעדים נגד פעילות של מדינות הציר.

רעיונות מאוחרים יותר עם סממנים גזעניים שהביאו להעדפת מהגרים מגזע מסוים, היוו בסיס למדיניות ההגירה הסלקטיבית של פרון.⁷ בשנת 1943 עוגנה מדיניות ההגירה בחוק והועדפו מהגרים בעלי זהות אירופית, קתולית ואנטי־קומוניסטית. מטרתה של מדיניות ההגירה הייתה לתרום לבנייתה של ארגנטינה החדשה, וניכרו בה השפעות רעיוניות

אירופיות־פשיסטיות – הממשלה ראתה בהגירה החופשית איום על 'הגזע הארגנטיני'. בזמן שלטונו של פרון הוצעו קריטריונים נוספים להפליה בהגירה; בולט בהם הפן הגזעי והאנטישמי: עידוד הגירה לבנה מאירופה ודחייה של מיעוטים אתניים ודתיים מסויימים, ובהם יהודים.⁸

דיוקן של מנהיג ארגנטינה חואן פרון
במסגרת תוכנית התייעוש שיזם בשנת 1946 עודדה הממשלה הגירתם של מומחים גרמנים רבים אל ארגנטינה ותחת חסותו התאפשרה פעילות נאצית ענפה. בראשית תקופת שלטונו רווחו בקרב שורות השלטון נטיות פרו־פאשיסטיות, אהדה למדיניות הציר לשעבר וסלידה ממעורבות ארה"ב; פרון וממשלו לא הבחינו בין אוהדי הנאצים, חברי המפלגה הנאצית, ובין פושעי מלחמה. לכמה מאותם הגרמנים היו קשרים אישיים עם אישים מממשלו של פרון ואף איתו עצמו.

ואמנם, השפעת גרמניה על ארגנטינה הייתה ברורה וגלויה לעין עוד לפני פרוץ מלחמת העולם השנייה. גם פרון עצמו העריץ את הצבא הגרמני.⁸ בארגנטינה היו גם קבוצות מיעוט שאהדו את מדינות הציר והייתה להן השפעה על הפוליטיקה וכמובן גם על הפצת האנטישמיות; גם בכנסייה הקתולית ובאליטה הפוליטית הייתה אהדה רבה לסגנון השלטון הטוטליטרי. השפעה גרמנית ניכרה גם בצבא הארגנטיני, בייחוד בכוחות הים והאוויר. כמו כן, גרמניה, באמצעות שגרירותה בבואנוס־איירס, שיחדה גורמים פוליטיים ותקשורתיים, כדי להבטיח שארגנטינה תשמור על הנייטרליות שלה.⁹

משום כך, ולמרות לחץ של ארצות הברית, ארגנטינה שמרה על נייטרליות בזמן מלחמת העולם השנייה ועד 1945. מדיניות זו זכתה לתמיכה ציבורית רחבה והוכרה כאינטרס ארגנטיני מובהק – ארגנטינה לא ראתה סיבה להיכנע ללחץ האמריקני ולתמוך באחד הצדדים במלחמה שהתרחשה הרחק ממנה. בציבור הארגנטיני הייתה לא רק אהדה למדיניות

⁸ פרון, כמו רוב קציני הצבא הארגנטיני, התחנך על ברכיה של תורת הלחימה של הצבא הגרמני. בשנת 1931 הוציא פרון את ספרו, מלחמת העולם 1914: פעילות בפרוסיה המזרחית ובגליציה (*Guerra Mundial 1914: Operaciones en la Prusia Oriental y la Galitzia*), ושם הביע הערצה לצבא, לארגון ולכישרון האסטרטגיה הגרמניים. ראו מרטינס (1996), עמ' 170.

הציר אלא גם הסתייגות משאיפות ההתפשטות ההגמונאליות של ארצות הברית בדרום אמריקה, והסתייגות זו מסבירה את החשש משיתוף פעולה אֶתה.¹⁰

בשנת 1942 התקיים כינוס של ועידת שרי החוץ של מדינות אמריקה, ואחריו נותרו צ'ילה וארגנטינה המדינות היחידות שלא ניתקו את היחסים הדיפלומטיים עם מדינות הציר. בשנת 1943 ניתקה גם צ'ילה את יחסיה עם מדינות הציר, וארגנטינה נשארה מבודדת. בעקבות כך הטילה ארצות הברית סנקציות פוליטיות וכלכליות על ארגנטינה ובהן אמברגו נשק. מארגנטינה נמנע גם אשראי והופסקו משלוחים של מכוניות ושל מכליות נפט ותחת משטרו של קסטיו'ו הוגדרה כפשיסטית פרו־נאצית.¹¹

בינואר 1944 נכנע הנשיא רמירז ללחצים אלה וניתק את היחסים עם יפן ועם גרמניה. התגובה בארגנטינה על מהלך זה הייתה קשה, ובתוך שבועות אחדים הודח הנשיא. ארצות הברית לא הכירה במשטר החדש של הנשיא פארל (Farrel) ושל סגנו פרון, והטילה על ארגנטינה סנקציות כלכליות ודיפלומטיות חריפות. לא מן הנמנע שהשתלשלות עניינים זו קירבה את משטרם של פארל-פרון לגרמניה הנאצית, יריבתה של ארצות הברית.

כבר מאמצע 1944, לאחר שכוחות הברית נכנסו לצרפת וקטעו את הקשר היבשתי בין ספרד לגרמניה, החלה בריחה של קצינים נאצים בודדים לארגנטינה. מאז המשיכו נמלטים נאצים להגיע לארגנטינה באמצעות רשתות הברחה רבות ומגוונות. אחת הרשתות נוהלה מהקונסוליה הארגנטינית בברצלונה, ובראשה עמד שארל לסקה, שלימים תבקש צרפת מארגנטינה את הסגרתו.¹²

במרס 1945 הצטרפה גם ארגנטינה לאמנת צ'פולטפק והכריזה מלחמה על גרמניה ויפן. בעקבות זאת, ובעקבות צעדים נוספים במשטרו של פארל נגד גופים של מדינות הציר שפעלו בארגנטינה, חידשה ארצות הברית את ההכרה בממשל הארגנטיני.¹³ פרון יטען בריאיון אחרי המלחמה שהכרזת המלחמה הייתה בהסכמת נציגים מהרייך השלישי, לאחר שברור היה שהמלחמה כבר אבודה וכשהמטרה העיקרית הייתה להציל חיים של פליטים ממדינות הציר. טענה זו של פרון תמוהה ומוטלת בספק משום שהנאצים לא נכנעו במלחמה ומשום שהמלחמה הסתיימה רק לאחר שכוחות הברית כבר הגיעו לברלין.¹⁴ כמו כן, לאור אופיו של המשטר הנאצי, ספק אם השיקול של הצלת חיים נלקח בחשבון ברייך השלישי. למרות חידוש ההכרה בממשלה הארגנטינית טען הממשל האמריקני, ולא בכדי, שמרבית פעולותיו של המשטר הארגנטיני היו למראית עין בלבד. הסיבה העיקרית לדלות הפעולות הארגנטיניות נגד הגופים הקשורים למדינות הציר הייתה החשש מפני פגיעה בתעשייה הארגנטינית בשל בריחת הון ומוחות. סיבה אחרת הייתה הקשר ההדוק, ואפילו האישי, של כמה מאנשי העסקים הגרמנים החשובים ביותר עם אישים מממשלו של פארל, ואחר כך עם אישים מממשלו של פרון ואף איתו עצמו. קשר זה העניק להם חסינות לא פורמלית מפני גירוש.¹⁵

אחרי הכרזת המלחמה על גרמניה לא הורשתה כניסה של גרמנים לארגנטינה, והממשלה הארגנטינית הצהירה שלא תיתן מחסה לפושעי מלחמה נאצים ולשותפיהם. אולם כשפתח פרוץ בתכנית התיעוש והמודרניזציה שלו בשנת 1946, החלה ארגנטינה לגייס גרמנים. במסגרת תכנית זו, שנקראה גם 'תכנית החומש', ביקשה ארגנטינה לעודד הגירה של מדענים, מהנדסים, טכנאים ומומחים צבאיים גרמנים. אמנם השיקול העיקרי לעידוד הגירתם של גרמנים במקרה זה היה כלכלי-תכליתי, אך הוא לווה גם באהדה אידאולוגית.¹⁶ הגירה זו הייתה אחת הסיבות להתערבות אמריקנית בוטה במערכת הבחירות בפברואר 1946. פרוץ ניצח בבחירות למרות ניסיונותיה של ארצות הברית למנוע זאת. ארצות הברית נאלצה להכיר במשטרו, אך עשתה זאת באי־רצון מופגן.¹⁶

בשנים הראשונות שלאחר מלחמת העולם השנייה עדיין לא הבשילה בארגנטינה מערכת הטיעונים שנועדה להסביר את הסירוב להסגיר פושעי מלחמה נאצים. משום כך, אי אפשר להסיק ממסמכי ההסגרה משנים אלו בבירור מה היו המניעים לאי־הסגרה. השפעתם של אישים וחברות גרמניים במוסדות השלטון של ארגנטינה, הסימפטיה האידאולוגית למדינות הצייר והאנטגוניזם לארצות הברית ששררו באליטה הארגנטינית ובחלקים נרחבים בציבור הם ההסבר הטוב ביותר למדיניות ארגנטינה בסוגיה זו באותה עת.

טענה זו מקבלת משנה תוקף נוכח גורלם של פייר דאי ושאראל לסקה. כזכור, בלגיה ביקשה את הסגרתו של דאי בסוף 1948, והלה לא זו בלבד שמצא מקלט בארגנטינה, אלא גם שימש יועץ למשימות מיוחדות להעברת פליטים מהרייך השלישי לארגנטינה, כחלק מתכנית התיעוש של פרוץ. כך גם שאראל לסקה שבנוסף לשיתוף הפעולה שלו עם פייר דאי בנושא זה, נהנה ככל הנראה מחסינות לא פורמלית כתוצאה מידידות אמיצה עם פרוץ עצמו.¹⁷

ב. אידאולוגיה ופוליטיקה במלחמה הקרה

ארגנטינה תחת שלטונו של פרוץ

החשש האמריקני מקשריה של ארגנטינה עם הנאצים היווה מכשול משמעותי להגירת הנמלטים אליה. עד כשנתיים אחרי המלחמה ראו האמריקנים את הנאצים והפשיסטים כאויב האידאולוגי המסוכן ביותר. ניתוק היחסים עם מדינות הצייר, הכרזת המלחמה עליהן

¹⁶ גיוס המוחות הגרמנים לבש אופי אקטיבי, כשנציגים ארגנטיניים יצאו לאירופה בכדי לעניין מומחים גרמנים בעבודה בארגנטינה. לשם כך הקים פרוץ מחלקה מיוחדת לעידוד ההגירה מאירופה, ומחלקה נוספת לתיעול המומחים לפרוייקטים שונים במדינה. אחד הפרוייקטים החשובים ביותר שנולדו כתוצאה מיוזמה זו, היה הקמת מפעל לייצור מטוסים צבאיים בעיר קורדובה. פחות מוצלח היה הניסיון לפתח פרוייקט להפקת אנרגיה גרעינית. אחרי שפרוץ הכריז כי ארגנטינה עתידה למכור אנרגיה אטומית בבקבוקים של ליטר וליטר וחצי, נאסר המדען האוסטרי שהיה אחראי על הפרוייקט בעוון הונאה. על נושא זה, ראה ניוטון (1992), עמ' 374–379.

והחתימה על אמנת צ'פולטפק – כל אלו לא מנעו את הבידוד הפוליטי של ארגנטינה ולא ביטלו את הסנקציות הכלכליות שהטילה עליה ארצות הברית.¹⁸ אולם, עם התהוותה של המערכת הבין-גושית ותחילתה של המלחמה הקרה בשנת 1947 לערך, השתנו הדגשים באסטרטגיה הבינלאומית האמריקנית. הדמוקרטיה לא נתפסה עוד כנאבקת מול הפשיזם, אלא הייתה במאבק מול הקומוניזם.¹⁸

להתפתחויות אלו היו שתי השלכות על המדיניות הארגנטינית בעניין הנמלטים הנאצים. מצד אחד, בתמורה להצטרפותה לצד האמריקני במלחמתו עם הקומוניזם, זכתה ארגנטינה לחופש פעולה רחב יותר בגיוס גרמנים לתכנית התיעוש שלה; ומצד שני, ארצות הברית ציפתה מארגנטינה לשיתוף פעולה פורה יותר בכל הנוגע לבקשות ההסגרה של פושעי מלחמה שמקורן במדינות המערב.

ארגנטינה קלטה גם מהגרים רבים שלא היו גרמנים, ושגם בהם רבים היו אוהדי הנאצים ואף משתתפים פעילים ברציחות. ביניהם היו מהגרים ממוצא סרבי, סלובני, ביילורוסי, פולני, אוקראיני, קרואטי ואחרים אשר נמלטו מפחד הצבא האדום והסתתרו באיטליה. היו ביניהם אינטלקטואלים אנטי-קומוניסטים, פשיסטים ופליטים פוליטיים, ורבים מהם לא היו דווקא בעלי המקצועות הרצויים לארגנטינה מבחינת השתלבותם בתכנית התיעוש והמודרניזציה; ואף על פי כן החליטה ארגנטינה לקלוט אותם. הבסיס לקליטתם היה אם כן אידאולוגי ואתני. עשרות אלפים מהם היגרו לארגנטינה על פי הסכם בין ממשלות ארגנטינה לאיטליה ובהסכמת ארצות הברית.¹⁹

כמו בפונקציה שמילאה ארגנטינה בפוליטיקה הבינלאומית, גם באידאולוגיה אירעה מטמורפוזה. מנייטרליות מוצהרת עם נטייה אידאולוגית לרעיונות פשיסטיים, שינתה ארגנטינה את עמדתה והצטרפה לגוש המערב בראשות ארצות הברית. השינוי תאם את הסטת הדגש האידאולוגי לאנטי-קומוניזם מוצהר. אין הדבר מלמד שבאליטה הארגנטינית נעלמו ההשפעות הפשיסטיות, אלא שהטון במדיניות החוץ הארגנטינית נהפך בראש ובראשונה לאנטי-קומוניסטי מובהק. השינוי השפיע, כמובן, גם על מדיניותה של ארגנטינה כלפי פושעי המלחמה המבוקשים. בתקופה זו אפשר להבחין בארגנטינה בהבדלים בין טיפול בבקשות להסגרת פושעי מלחמה שהגישה מדינה אירופית מערבית ובין טיפול בבקשות שמקורן במדינות מזרח אירופיות קומוניסטיות. בכל הקשור בפשעי מלחמה ממזרח אירופה, לא הייתה שום כוונה לדון בבקשות ההסגרה, בגלל שיקולים פוליטיים.

בשנת 1947 הודיעה יוגוסלביה שאנשה פֶּאבְּלִיץ', המנהיג הקרואטי לשעבר שנחשד

¹⁸ יישום החלטות צ'פולטפק כלל פיקוח נוקשה על כל התאגידים הגרמניים-יפניים וחקירת חברות בבעלות גרמנית-יפנית. ראו ניוטון (1992), עמ' 365.

בפשעי מלחמה, וכמה ממשותפי הפעולה אתו נמצאים בבואנוס-איירס. משרד החוץ הארגנטיני הודיע שהוא מתכוון לטפל בנושא. באוגוסט ובספטמבר 1947 ביקשה יוגוסלביה להסגיר לידיה שמונה פושעי מלחמה נוספים. במסמך פנימי ששלח לה רוסה לסגן המזכיר הפוליטי במשרד החוץ דסמרס נקבע למעשה הקו הרשמי של ארגנטינה בעניין ההסגרות: במסמך התשובה אין צורך לציין את הסיבות המעשיות לסירוב, יש לציין סיבות משפטיות טהורות בלבד. עם זאת, השיקול העיקרי שעמד בבסיס המדיניות הארגנטינית היה פוליטי: היריבות עם הקומוניזם הייתה סיבה לאי-הסגרה, והדבר מצוין בפירוט במסמך זה.²⁰ התשובה השלילית לבקשת ההסגרה של יוגוסלביה ניתנה חודש לאחר תשובתו החיובית של לה רוסה לבלגיה בעניין הסגרתו של פייר דאי על בסיס החלטות צ'פולטפק.

ביוני 1949 ביקש השגריר היוגוסלבי לאסור חגיגות בעלות אופי אנטישמי לכבודו של מי שהפך בעיני אחדים ל'קדוש פאבליץ'. הבקשה הועברה למשרד החוץ הארגנטיני, אולם לא הגיעה משם לידי המשטרה. באותו חודש קבל השגריר היוגוסלבי פעם נוספת על קיומן של חגיגות אלו. עוד פושעי מלחמה יוגוסלבים שהסגרתם נדרשה בשנת 1947 היו וינקו ניקול'יץ' ופרנה נויסטיץ'. שניהם השתלבו בוועדה של אוניברסיטת בואנוס-איירס לבדיקת מועמדים למשרת מתרגמים בשפה הסרב-קרואטית.²¹ האוניברסיטאות בארגנטינה הן מוסדות ממלכתיים של המדינה, וקבלת שני פושעי מלחמה יוגוסלבים לעבודה באוניברסיטה אחרי שהוגשו נגדם בקשות הסגרה רשמיות לממשל הארגנטיני מלמדת על יחסה המזלזל של ארגנטינה לבקשות ההסגרה שהגישו מדינות מזרח אירופה.

מנהיגה הנאצי של קרואטיה אנטה פאבליץ' עומד לצידו של מנהיג איטליה הפשיסטית מוסוליני. הסיבה האמיתית לאי-הסגרתו ליגוסלביה הייתה היריבות עם הקומוניזם.

פעמים מספר בשנים 1949–1950 ביקשה יוגוסלביה לדעת אם בכוונתה של ארגנטינה להסגיר את המבוקשים, אולם אין עדות להתייחסותה של ארגנטינה לנושא. בין השאר שלח השגריר היוגוסלבי מחאה על חוסר התגובה הארגנטיני והביע פליאה גלויה על שארגנטינה, למרות היחסים התקינים בין שתי המדינות, קולטת משתפי פעולה שהוכרו פושעי מלחמה.²² הונגריה ביקשה פעמיים בשנת 1950 את הסגרת האזרח ההונגרי הומונאי מרטון שהואשם בפשעי מלחמה. מכתב תשובה רשמי לא נשלח מעולם, אולם בטיטת התשובה שנמצאה בארכיון הוגדר מרטון פליט פוליטי, ולפיכך לא אושרה הסגרתו.²³ נראה שגם בתגובה זו הוביל השיקול הפוליטי האנטי-קומוניסטי.

כ־80,000 גרמנים הגיעו לארגנטינה בעשור שלאחר מלחמת העולם השנייה, אולם רק כ־19,000 נשארו להתיישב בה; השאר עזבו מסיבות שונות. הקהילה הגרמנית הוותיקה בארגנטינה מנתה לפני מלחמת העולם השנייה כרבע מיליון איש. היא הייתה מעורה היטב במסחר, בצבא ובאקדמיה, וקלטה את ההגירה המחודשת. בקהילה זו הייתה גם תעמולה נאצית שמומנה בחלקה בידי גרמניה באמצעות שגרירותה בבואנוס-איירס.²⁴

בקהילה הגרמנית יכלו פושעי מלחמה כגון אדולף אייכמן לזכות לחשאיות שהיו זקוקים לה. חלק מהנאצים אף הצטרפו למשטרה הארגנטינית, ואחרים עסקו בהפצת מקומונים גרמניים בעלי אופי נאצי. בקהילה זו נולדה גם רשת שאספה תרומות באמריקה הלטינית למען פליטים גרמנים או לגרמנים שנאסרו וחיכו למשפט באירופה. הפעילים הנאצים הפיצו תעמולה באמצעות ספרים ועיתונים, המפורסם שבהם הוא 'הנתיב' (Der Weg) שאף הוברח לגרמניה ולדרום אפריקה. פעילות זו של הנאצים זכתה לחסותו של פרון; וכך הייתה בואנוס-איירס אחרי המלחמה למרכז של התנועה הנאצית העולמית. אחרי ירידתו של פרון מן השלטון בשנת 1955 חזרו לגרמניה פעילים נאצים רבים שעבדו בארגנטינה, ורק אז פסקה בואנוס-איירס להיות המרכז לתנועה הנאצית העולמית.²⁵ הפעילות הנאצית הזו עברה ברובה למצרים. תועמלנים, מדענים, טכנאים ומומחים גרמנים אחרים שעבדו בארגנטינה, הצטרפו עם ירידת פרון לפרוייקטים שיוזם נשיא מצרים, ג'מאל עבד אל-נאצר, שהיו דומים מאוד לפרוייקטים של פרון.²⁶

כאמור, השיקול העיקרי שעמד בבסיס מדיניות ההסגרה הארגנטינית בתקופת פרון היה אנטי-קומוניסטי, אולם קשה לנתק שיקול זה מההשפעה שהייתה גם לתפיסות אידיאולוגיות שרווחו בארגנטינה, שהושפעו מרעיונות פשיסטיים שאומצו על ידי האליטה השלטונית ופרון עצמו. ואכן, בימיו של פרון פרחו בארגנטינה הפעילות הנאצית והגרמנית, ובמקביל בולטת ההתייחסות הארגנטינית המזלזלת לבקשות ההסגרה. לעתים לא נשלחו כלל מסמכי תשובה לבקשות ההסגרה, ואם נשלחו, הכילו תשובות לקוניות. מבוקשים אף השתלבו, כאמור, באוניברסיטה הממלכתית. המסמכים שבידינו מגלים כי אחרי ירידתו של פרון מהשלטון בשנת 1955 לא שינתה ארגנטינה את מדיניות ההסגרה

שלה, אולם ניכר מאז ניסיון לשוות להתייחסות של ארגנטינה לבקשות ההסגרה אופי ענייני.

ארגנטינה שלאחר שלטונו של פרון

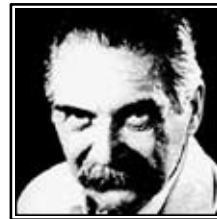
בארגנטינה התקיים שלטון פסאודו־דמוקרטי משנת 1958 עד 1966; הדומיננטיות של המפלגה הפרוניסטית במוסדות השלטון (אף שהוצאה מחוץ לחוק) והתערבותו הבוטה של הצבא בסדרי המשטר יצרו מערכת שלטונית שאינה דמוקרטית לחלוטין. משום כך, פרט אולי לירידה בנפח הפעילות הנאצית במדינה, אין לזהות אלא שינויים קלים בהתייחסותה של ארגנטינה לנושא הנדון.

ביוני 1958 ביקשה צ'כוסלובקיה מארגנטינה להסגיר לידיה שלושה מאזרחיה שהואשמו בפשעי מלחמה: יאן פֶּקֶר, ווג'טק הוֹרְה ויאן דוֹרְקֶנסקי – שלושתם הואשמו בתכנון רצח המוני ובביצועו מסוף 1944 עד תחילת 1945. הבקשה לוותה בהצעה לייסוד הסכם הסגרה הדדי שבו יובטח שעל המוסגרים לא יוטל עונש מוות. התובע הכללי של ארגנטינה, דוקטור רמון לֶסְקֶנוֹ, דחה את בקשת ההסגרה בנימוקים משפטיים וטכניים. בדצמבר 1959 הגישה צ'כוסלובקיה את בקשת ההסגרה שנית, לאחר שענתה על כל הדרישות הטכניות של לסקנו, והאחרון הודיע שהוא מסיר את התנגדותו. הפעם דחה את בקשת ההסגרה של דורקנסקי שופט פדרלי בבואנוס־אירס, אולם הנימוקים לדחייה אינם ברורים – העתק ההחלטה לא נשמר. גם המסמכים בנוגע לדחיית הבקשה להסגיר את פֶּקֶר לא נמצאו.²⁷

הטריבונל הארגנטיני קבע בשנת 1960 שעל המעשים המיוחסים להורה חל חוק ההתיישנות, ובנימוק זה נדחתה בקשת ההסגרה שלו. כך נקבע למעשה זמן ההתיישנות: 15 שנה – מסוף מלחמת העולם השנייה ועד לאותה שנה. משמעות ההחלטה הייתה שאי אפשר יהיה עוד להעלות לדין את הסגרתם של פושעי מלחמה נוספים. ביוני 1962 הביעה ממשלת צ'כוסלובקיה באופן רשמי תדהמה מהחלטת ארגנטינה. לטענתה, בקשת ההסגרה הוצגה בשנת 1958, לפני שתמו 15 שנות ההתיישנות. בינואר 1962 השיבה לכך ארגנטינה באופן רשמי שאין לשנות את ההחלטה שנתקבלה, וטענה עוד שהדחייה הארגנטינית הסתמכה גם על שיקול של המשפט הבינלאומי – אמנת מוסקבה משנת 1943 אמנם מחייבת את ההסגרה, אולם ארגנטינה אינה חלק מאמנה זו, ולכן אינה מחויבת להסגיר מבוקשים.²⁸

בשנת 1959 ביקשה מערב גרמניה את הסגרתו של יוזף מְנֶגְלֶה, הידוע בכינוי 'מלאך המוות של אושוויץ'. מנגלה, שביצע ניסויים רפואיים בילדים, בתאומים ובגמדים, נכנס לארגנטינה עם דרכון ארגנטיני שקיבל מהצלב האדום בשנת 1949 ונשא את השם הלמוט גֶ'רְגוֹר, וכך הצליח גם לקבל תעודה של המשטרה הפדרלית הארגנטינית. בשנת 1956 הציג מנגלה בפני המשטרה הפדרלית את תעודת הלידה האמיתית שלו, מאושרת על ידי

שגרירות מערב גרמניה בבואנוס-איירס. על סמך תעודה זו ביקש לחזור ולשנות את שמו בתעודת הזהות ליוזף מנגלה.²⁹ צעד יוצא דופן זה מלמד שמנגלה חש ביטחון רב בארגנטינה, ביטחון שהסתמך בוודאי על קרבתו האישית לאישים ארגנטינים רמי-דרג או על 'הרוח הכללית' ששררה סביבו. על תחושת הביטחון של מנגלה אפשר ללמוד גם ממידע שסיפקה גרמניה בשנת 1962 – אוניברסיטה בפרנקפורט שללה ממנו באמצע שנות החמישים את תואר הדוקטור בשל פשעיו במלחמת העולם השנייה, אולם מנגלה הרגיש בטוח מספיק כדי לערער על ההחלטה בעזרת שני עדי אופי אצל נוטריון בבואנוס-איירס.³⁰

תמונתו של מנגלה כפי שהופיעה בתעודת הזהות המזוייפת על שם הלמוט גרור. הבקשה הרישמית שהגיש לחזור אל שמו המקורי וערעורו על החלטת אוניברסיטה גרמנית לשלול ממנו את תואר הדוקטור מעידות על הבטחון הרב שחש בשהותו בארגנטינה.

לאחר כשבעה חודשים של מכשולים בירוקרטיים הקשורים להליך הטכני של הבקשה, אושרה ההסגרה. בחודשים אלו לא נעצר מנגלה אף שמערב גרמניה סיפקה מידע על מקום מגוריו. אחרי חטיפת אדולף אייכמן בידי 'המוסד' הישראלי באותה שנה, הרגיש מנגלה שהאדמה בווערת מתחת לרגליו והספיק לברוח מארגנטינה.³¹

גרהרד בוהנה היה בשנת 1966 לפושע המלחמה הראשון שהסגירה ארגנטינה למערב גרמניה.³² בוהנה היה שותף לפרויקט המתת החסד של חולי נפש וחולים סופניים, והוטלה עליו, מטעם היטלר עצמו, מלאכת החיסול ההמוני והשיטתי של חולי נפש בתאי גזים שהוצגו כמקלחות. בוהנה היה אחראי לרציחתם של לפחות 60,000 בני אדם. הוא לא כפר באמתות ההאשמות נגדו, והציג עצמו כחסיד של המתות חסד. לאחר שהוכחה זהותו בלי כל ספק, על פי הודאתו, הוחלט שפשעים אלו אינם יכולים להיחשב פשעים פוליטיים. פשעיו גם הוכרזו כפשעים ציבוריים, משום שהם כוונו נגד ציבורים שלמים ומשום שהפשעים היו חמורים מבחינה מוסרית ואכזריים במיוחד. חוק ההתיישנות נדחה במקרה של בוהנה משתי סיבות. ראשית, על פי חוק ההתיישנות הגרמני העבירות היו עדיין תקפות. שנית, למרות התקדים שעל פיו חוק ההתיישנות הארגנטיני תקף לאחר 15 שנה, צו המעצר הראשון נגד בוהנה הוצא עוד בספטמבר 1947, ונקבע כי התחמקותו ממנו אינה עילה לעיכוב הליכי הדין נגדו. לאחר שהזכרה בפסק הדין הבטחת גרמניה שבוהנה לא יידון למוות, הוסרו כל המחסומים להסגרתו, והוא הוסגר למערב גרמניה.

³² מסמכי ההסגרה ומסמכי התשובה של ארגנטינה בעניינו של בוהנה חסרים. הצגת הטיפול בהסגרת בוהנה מבוססת כאן על ניתוח גור הדין בעניינו, ראו ורוזוסקי (1998), עמ' 421-426.

במשפט בוהנה קבע בית המשפט בארגנטינה את התנאים להסגרת המבוקשים בשל פשעים מתקופת מלחמת העולם השנייה: תחילה יש להוכיח למעלה מכל ספק את זהותו האמיתית של המבוקש; אם הוכחה זהותו, יש לקבוע אם הפשעים שביצע הם פשעים ציבוריים (משום שבפשעים פוליטיים, על פי תקדימים, אין לאשר את ההסגרה); נוסף על כך, יש לבדוק את מידת ההתיישנות.

בעוד שבמקרים של בקשות הסגרה ממדינות מזרח אירופיות נדחתה הבקשה בטענות משפטיות או בירוקרטיות, את הסגרתם של בוהנה ומנגלה ביקשה מערב-גרמניה, ומשום כך הן אושרו, אולם גם זאת רק לאחר עיכוב בירוקרטי. על השאלה אם העיכוב, שאפשר למנגלה להימלט, היה מכוון אם לאו אין תשובה ברורה גם היום. יש טענות על קשרים אישיים בין פרוץ למנגלה שאולי השפיעו על הטיפול בעניינו, אך מהימנותן מוטלת בספק.³²

ג. השלטון הדמוקרטי ומדיניות ההסגרה

בשנת 1983 הפך השלטון בארגנטינה לדמוקרטי. מעבר זה הוא ציון דרך גם במדיניותה של ארגנטינה בעניין פושעי המלחמה הנאצים אשר מצאו מקלט בתחומה. אחרי יותר משבע שנים של שלטון הגנרלים (החונטה) הנוקשה, שבהן נרמסו זכויות אדם ורבים עונו והוצאו להורג בידי המשטר, נהייתה הקברה בארגנטינה רגישה יותר לזכויות אדם וסלחנית פחות כלפי המפרים אותן. המעבר לדמוקרטיה כלל גם הפרדת רשויות ברורה יותר, והטיפול בבקשות ההסגרה הופקד בפועל במערכת המשפט שאליה כמעט ולא חדרו עוד שיקולים זרים. למרות זאת, עם כינונה של הדמוקרטיה לא הסגירה ארגנטינה באחת את כל פושעי המלחמה.

סקירת הטיפול של ארגנטינה במשך השנים בבקשות להסגרת מבוקשים מסוימים עשויה להבהיר את התהליך שהיא עברה ביחסה להסגרת פושעי מלחמה בעקבות המעבר לדמוקרטיה. וולטר קוטשמן, קצין אס. אס. וחבר בגסטאפו בגליציה, הגיע לארגנטינה בסוף שנות החמישים עם דרכון ספרדי על שם ריקרדו אולמו. בשנת 1967 הוציאו נגדו הטריבונלים של ברלין המערבית צו מעצר בשל השתתפותו בשנת 1941 ברצח יהודים. רק בשנת 1975 התברר שהוא מסתתר בארגנטינה; בשנה זו ביקשה מערב גרמניה משלטונות ארגנטינה את מעצרו של קוטשמן. לא נדרשה הסגרתו בגלל שיקולים פנימיים הנוגעים להיעדר ודאות מוחלטת אשר לזהותו, ובשל בעיות חוקיות בגרמניה הכרוכות בהתחייבות הדדית להסגרה. ביולי 1978 פנתה מערב גרמניה שוב אל ארגנטינה בדרישה לחקור את קוטשמן כדי לגבות ממנו עדות (גם בפעם זו לא נדרשה הסגרתו). השופט הארגנטיני שהופקד על התיק החליט להשעות את נקיטת הצעדים נגד קוטשמן עד שתתברר זהותו. כיוון החקירה היה שונה לגמרי מזה שביקשה גרמניה – במקום לחקור את הפשעים

המיוחסים לקוטשמון, נחקרה העבירה הנגזרת מזהותו הבדויה. הטיפול בבקשת גרמניה, אם כן, הוקפא. במרס 1979 פנתה ארגנטינה לגרמניה בבקשה לספק לה הוכחות שאולמו הוא אכן קוטשמון וגרמניה אכן העבירה כמות חומר מרשימה בנושא. הטיפול בחומר התעכב בגלל בירוקרטיה מסורבלת ובגלל חוסר יעילות מערכת. לדוגמה, נדרש זמן רב לתרגם את החומר שנתקבל, משום שנכתב, כך נטען, בכתב גותי קשה לפענוח. עד שנסתיים תרגום החומר כבר הופסקה החקירה בעניינו של קוטשמון. הסיבות להפסקת החקירה אינן ברורות, אולם אין ספק שארגנטינה לא יצאה מגדרה כדי לטפל בתיק. בשנים 1981–1983 ביקשה גרמניה כמה פעמים לחדש את התהליך, אולם סחבת בירוקרטית, מכוונת או לא מכוונת, הקפיאה אותו.

בשנת 1983, לאחר כינון השלטון הדמוקרטי החדש, חודש הלחץ הבינלאומי על ארגנטינה בנושא, אך רק באוקטובר 1985 הציגה גרמניה בקשת הסגרה רשמית. קוטשמון נעצר בנובמבר באותה השנה. בעקבות זאת עלתה השאלה בידי מי הסמכויות לטפל ולהחליט בנושא. התובע הכללי של ארגנטינה כתב בחוות הדעת שמאחר שאין הסכם הסגרה רשמי עם גרמניה, שאלת ההסגרה צריכה להיפתר בדרכים דיפלומטיות, ומאחר שגרמניה הציעה הדדיות, הוא תומך בהסגרה. כך החל תהליך ההסגרה עשר שנים לאחר פרסום הימצאותו בארגנטינה, כאשר בוצע מעצר למניעת בריחתו, אולם באוגוסט 1986 עוד לפני שהושלם זיהויו וטרם הסגרתו הצפויה מת קוטשמון.

בסוף שנות השמונים הגישה הולנד בקשת הסגרה לשניים מאזרחיה שהואשמו בפשעי מלחמה, אברהם קיפ ויאן אוליך הוֹטְנְטוּט. השניים נידונו שלא בפניהם בוועדה לחקירת פשעי מלחמה ופשעים נגד האנושות – קיפ נידון למוות ב־8 בספטמבר 1949, והוטנטוט נידון ל־20 שנות מאסר ב־12 בספטמבר 1949. בהסכם ההסגרה עם הולנד נקבע שאפשר לדחות את בקשת ההסגרה אם המבוקש התאזרח. ³³ שני המבוקשים אכן התאזרחו, ושתי בקשות ההסגרה נדחו לאחר מסכת בירוקרטית שנמשכה משנת 1987 עד שנת 1990. בתקופה זו טענה ארגנטינה שלוש פעמים שחסרים פרטים טכניים הדרושים לטיפול בבקשות. הבקשה להסגרת הוטנטוט נדחתה בנימוק משפטי: הנאשם התאזרח, ולכן אין המשפט הבינלאומי מחייב את הסגרתו. הבקשה להסגרת קיפ נדחתה בנימוק מוסרי: פסק הדין למוות נקבע אחרי המלחמה בטריבוניל משפטי שלא בפני הנאשם. תכתובות בין שתי הממשלות בעניין האפשרות לביטול אזרחותם של הנאשמים, כדי שאפשר יהיה להסגירם, לא נשאו פרי. ³⁴

בשנת 1973 ביקשה מערב גרמניה את הסגרת מפקד גטו פשמישל, ג'וזף שְׁוֹמְבֶּרְגֶּר, אשר הגיע לארגנטינה בשנת 1949. ³⁵ שוומברגר היה חשוד ברצח, בגזל ובסחיטה במלחמת העולם השנייה. במאי 1973, לאחר סחבת בירוקרטית, הודיעה ארגנטינה שמקום הימצאו של שוומברגר לא אותר. גרמניה חזרה והעלתה את דרישתה בשנים 1974 ו־1975, אולם

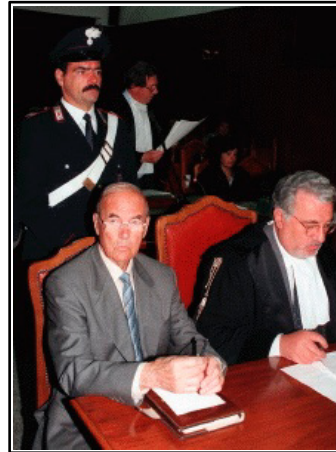
עד שנת 1983 לא נעשה דבר בעניין. בחודש מרס של אותה השנה סיפקה גרמניה מידע על אודות כתובתו של שוומברגר וכתובת בנו בארגנטינה; באפריל הודיעה משטרת ארגנטינה שכתובתו שגויה ושחקירת בנו של החשוד התברר שהלה לא מדבר עם אביו מזה שנים רבות. בפברואר 1987, אחרי קבלת מידע חדש על מקום מגוריו, הוצאה פקודת חיפוש ומאסר לשוומברגר, אולם בעל הדירה הודיע שרכש אותה מהזוג שוומברגר בשנת 1981, וכי לא ראה אותם מאז. רק בדצמבר 1987 הודיעה ארגנטינה על לכידתו של שוומברגר בעיר קורדובה.

בקשת ההסגרה והמעצר עוררו עניין רב בעיתונות בארצות הברית, ואף נציגי מוסדות יהודיים שונים ביקרו בארגנטינה כדי לזרוז את תהליך הסגרתו של שוומברגר למערב גרמניה. אולם שר החוץ הארגנטיני הודיע שהמבוקש, בשל אורחותו הארגנטינית, ראשי להישפט בארגנטינה. בדצמבר 1987 טענה שגרירות גרמניה שיש הוכחות חותכות ששוומברגר היה אזרח גרמני בזמן ביצוע הפשעים המיוחסים לו; ובנוסף על כך, הוא אף חזר לתבוע דרכון גרמני בבואנוס-אירס בשנת 1954, לפני שהחל החיפוש אחריו בינואר 1960. בנובמבר 1988 נקבע בפסק הדין שיש להסגיר את שוומברגר לגרמניה, ובספטמבר 1989 אושרה ההחלטה בבית המשפט הפדרלי של לה פלאטה. במרס 1990 התקבל בבית המשפט העליון אישור סופי להסגרה. ההסגרה התעכבה כמעט שלוש שנים בשל בקשת גרמניה להרחיב את סעיפי ההסגרה ל-32 מקרי רצח נוספים. 20 שנה לאחר הבקשה הראשונה הוסגר שוומברגר.

ב-23 במאי 1944 פוצצו פרטיזנים איטלקים פצצה במרכז רומא שכתוצאה ממנה נהרגו 32 קצינים גרמנים. בו ביום הורה היטלר למפקדיו ברומא להוציא להורג 320 בני אדם – עשרה איטלקים על כל קצין גרמני. על הביצוע היו מופקדים קרל שוין ואריך פריבקה, שמפקדם היה קולונל קפלר. ביום שלמחרת הפיצוץ ניתנה הוראה להוציא להורג 330 אנשים, עשרה אנשים "עודפים" למקרה שאחד הפצועים הגרמנים ימות. לאחר ביצוע ההוראה הודיעו פריבקה ושוין כי בטעות הרגו 335 אנשים.³⁶

אחרי המלחמה הואשמו בטריבונל הצבאי ברומא חמישה קצינים ברצח זה, בהם שוין וקפלר. ביולי 1948 הם הורשעו על פי הודאתם ברצח. פריבקה נעדר ממשפט זה, והטריבונל הורה על תפיסתו בשל חלקו ברצח. עד 1962 נמשכו המאמצים לאתרו, ורק במאי 1994, אחרי שנתגלה פריבקה בארגנטינה, החקירה נפתחה מחדש. כעבור חודש איטליה ביקשה את הסגרתו. בחקירה התברר שפריבקה הגיע עם משפחתו לארגנטינה בנובמבר 1948. הצלב האדום האיטלקי סיפק לפריבקה דרכון מזויף על שם אוטו פפה, ויזות ובולי הגירה, והוא יצא עם משפחתו לארגנטינה בדרך הים בסיועם של ארגונים קתוליים. במאי 1995 הורשע פריבקה בארגנטינה בערכאה ראשונה, ולפיכך הוחלט על הסגרתו. ערעורו נתקבל בבית המשפט הפדרלי באוגוסט באותה השנה, אולם בנובמבר החליט בית המשפט העליון

להסגירו משום שהפשע שהואשם בו היה השמדת עם, ומשום שלפי חוקי המשפט הבינלאומי אישומים אלו הם בחזקת 'יוס קוגנס', אותן הנורמות שעל כל המדינות לקיים. בשנת 1996, אחרי 50 כמעט שנה, הוסגר פריבקה לאיטליה, שם הורשע במעשים המיוחסים לו, ונידון למאסר ממושך.³⁷

אריך פריבקה בעת משפטו בעוון פשעי מלחמה
 פריבקה הואשם שלא בפניו על חלקו ברצח 335 איטלקים (חמישה יותר מדי, כפי שהודיע לאחר המקרה). לאחר שאותר בארגנטינה בשנת 1994 נדונה הסגרתו בשלוש ערכאות משפטיות והוא הוסגר בשנת 1996. המהירות היחסית של הטיפול בבקשת ההסגרה מבטאת את העצמאות של מערכת המשפט ואת תשומת הלב המיוחדת שניתנה לדאגה לזכויות האדם – אלה התאפשרו עם נפילת שלטון הגנרלים והמעבר לדמוקרטיה. במשפטו בוטלה קביעה קודמת של טריבונל משנת 1960 אשר החילה את חוק ההתיישנות גם על פשעים נגד האנושות.

ד. דיון ומסקנות

שלושה תחומים נגעו לעיצוב מדיניותה של ארגנטינה בכל הנוגע להסגרת פושעי המלחמה הנאצים: אידאולוגיה, פוליטיקה ומשפט. שלושת התחומים הללו השפיעו על מדיניות ההסגרה לכל אורך הזמן, אך מידת חשיבותם השתנתה. כדי לברר מה היו המניעים למדיניות ההסגרה של ארגנטינה, יש לדון גם בקשרי הגומלין המורכבים בין התחומים הללו. בשנים שמאז סיום מלחמת העולם הראשונה ועד 1947 לערך, הייתה האידאולוגיה השיקול המרכזי במדיניות הארגנטינית. ההשפעה התרבותית של גרמניה ושל האידאולוגיה הפשיסטית על החברה בכלל ועל ראשי הצבא בפרט גברה, במקביל להתגברות העוינות כלפי ארצות הברית בשל התערבותה בפוליטיקה הפנימית הארגנטינית. גורמים אלה השפיעו על מתן מקלט לנמלטים נאצים ופושעי מלחמה אחרים בסמוך לסיום מלחמת העולם השנייה, ועל טיפולה של ארגנטינה בבקשות ההסגרה. בשנים אלו טרם הגיעה לכלל בשלות מערכת הטיעונים שנועדה לתמוך בסירובה של ארגנטינה להסגיר פושעי מלחמה, ולפיכך הטיפול בבקשות ההסגרה הופסק בלא הסבר. בשנים שלאחר סיום מלחמת העולם השנייה הפכו שיקולים פרקטיים של קידום תכנית התייעוש והמודרניזציה בידי ממשל פרוץ לגורמים העיקריים שהסבירו את מדיניות קליטת

המהגרים, ובכלל זה קליטת המהגרים הנאצים ותומכיהם. אולם לא ניתן לראות בשיקול זה מניע עיקרי למדיניותה של ארגנטינה באשר לבקשות ההסגרה. לאור ההערכה הנוכחית שמספרם של פושעי המלחמה אשר מצאו מקלט בארגנטינה היה כחמישים בלבד, ברור שהסגרתם לא הייתה יכולה להשפיע על תכניות התייעוש השאפתניות של פרון, ומעידים על כך גם המסמכים שנחשפו עד כה בהם מתברר שבשנים הראשונות נתבקשה הסגרתם של בודדים בלבד.

עם פרוץ המלחמה הקרה והעימות הבין-גושי בשנת 1947, ובעקבות הצטרפותה של ארגנטינה לתחום חסותה של ארצות הברית, הפך השיקול הפוליטי האנטי-קומוניסטי לגורם המרכזי שהשפיע על מדיניותה. לארגנטינה לא הייתה שום כוונה לדון בבקשות ההסגרה שהגיעו ממדינות מזרח אירופה הקומוניסטיות. במסמך פנימי של משרד החוץ הארגנטיני מאותה תקופה נכתב במפורש שאין לציין את הסיבות המעשיות לאי-הסגרה, קרי, האנטי-קומוניזם, אלא יש לציין רק סיבות בעלות אופי משפטי מובהק. הסגרתו של הפושע הנאצי בוהנה בשנת 1966 למערב גרמניה, וההחלטה על הסגרתו של מנגלה, מחזקות את הטענה שהפוליטיקה העולמית הייתה לגורם המכריע במדיניות ההסגרה של ארגנטינה באותה תקופה.

אין להסיק מהנאמר שהשפעות אידאולוגיות פשיסטיות פסקו באחת. ארגנטינה המשיכה להיות כר נוח לפעילות נאצית מובהקת, ואף שימשה מרכז לתנועה הנאצית העולמית עד סיומה של תקופת שלטונו הראשונה של פרון בשנת 1955. כאמור, עד שתימצא עדות חד-משמעית בנושא, אין לדעת אם העיכוב הבירוקרטי בעניינו של מנגלה היה מכונן אם לאו. רבות מבקשות ההסגרה נדחו בתואנות משפטיות טהורות, גם אם לעתים השיקולים האמיתיים לדחייה היו אחרים לחלוטין. במשך השנים נקבעו בארגנטינה כמה עקרונות משפטיים מנחים ששימשו בתגובות לבקשות ההסגרה. בחינת העקרונות המשפטיים הללו מאפשרת לזהות התפתחות במערכת המשפט הארגנטינית:³⁸ השיקול הראשון לאישור הסגרה היה הסכם צ'פולטפק שעליו חתמה ארגנטינה בשנת 1945, ושבזו התחייבה להסגיר פושעי מלחמה בלא משפט מקדים. שיקול זה הביא להחלטה העקרונית להסגיר את פייר דאי לבלגיה כבר בשנת 1947, הסגרה שלא מומשה לבסוף עקב שיקולים חיצוניים למערכת המשפטית.

בטיפול בבקשת ההסגרה של הורן בשנת 1960 כבר נקבע שחוק ההתיישנות חל לאחר 15 שנה, מסיום המלחמה עד שנת הדיון בעניינו. בטיפול בבקשה להסגרת בוהנה בשנת 1966 נקבעה הדרך לטיפול בבקשות ההסגרה בכלל: תחילה יש לוודא את זהותו של הנאשם; אחר כך יש להבחין בין פשעים פוליטיים לפשעים ציבוריים – ובהם פשעים נגד האנושות – שבגינם יש להסגיר את המבוקש; ולבסוף יש לבדוק את אפשרות ההתיישנות של ביצוע הפשע ומועד הוצאת צו מעצר נגד הנאשם.

בטיפול בבקשת ההסגרה של המבוקשים ההולנדים נקבע בשנת 1990 שאם הנאשם התאזרח, הוא רשאי להחליט להישפט בארגנטינה. עוד נקבע במקרה זה שיקול מוסרי: אין להסגיר נאשם שנידון למוות שלא בפניו אם נמנעה ממנו זכות הערעור. נדמה שבשנת 1995 בדיון בתיק פריבקה נקבע כלל ברזל שעתיד לאפיין את ההחלטות במשפטים הבאים: על פשעים נגד האנושות לא חל חוק ההתיישנות. כלל זה ביטל את הקביעה בשנת 1960 בטיפול בבקשת ההסגרה של הוֹרְה. עד לטיפול בבקשת ההסגרה של פריבקה לא יישמה ארגנטינה את החוק הבינלאומי ששלל את הגנת ההתיישנות ממושעי מלחמה שנאשמו בהשמדת עם.

לאחר כינונו של השלטון הדמוקרטי בשנת 1983, קבע התחום הפוליטי, והפעם הפוליטי פנימי, את דרך התייחסותה של ארגנטינה לבקשות ההסגרה. בד בבד עם הפיכתה של המערכת המשפטית בארגנטינה למערכת בלתי תלויה המושפעת פחות משיקולים זרים, הפך גם נושא זכויות האדם לסוגיה מרכזית בחברה הארגנטינית שלאחר שלטון הגנרלים. כל בקשת הסגרה זכתה להתייחסות ארגנטינית ולטיפול אינטנסיבי, גם אם ממושך. בקשות ההסגרה אמנם לא אושרו באחת, ולעיתים אף נדחו, אך הסיבות לכך היו בירוקרטיות ומשפטיות ולא פוליטיות.

לאורך כל התקופה, מאז סיומה של מלחמת העולם השנייה ועד ימינו, שזורה הסחבת הבירוקרטית עם סוגיית ההסגרה. זו עומדת אמנם בפני עצמה, אך נתונה גם למניפולציה ולהשפעה. קשה לקבוע בוודאות מתי שימש סבך הבירוקרטיה כלי ציני להדיפת בקשות ההסגרה, ומתי היה המכשול אמיתי. בהנחה שכוחם של מניעים אידאולוגיים לאי־הסגרה נחלש לאחר עליית השלטון הדמוקרטי, אופן הטיפול בבקשות ההסגרה בשנים האחרונות מעיד שאין לזלזל בסבך הבירוקרטיה הארגנטינית ושיש לראות בו מכשול משמעותי בהליך ההסגרה. למרות זאת, הרושם הוא שמקורה של עיקר הסחבת הבירוקרטית עד עליית השלטון הדמוקרטי היה יצוק ביסודות אידאולוגיים פוליטיים.

סביר להניח שהבירוקרטיה והטיעונים המשפטיים שבעטיים התעכבו או נדחו בקשות ההסגרה של המדינות השונות הבשילו והשתכללו במשך השנים לכדי מערכת טיעונים משומנת, שלפחות בחלקה הייתה כסות לשיקולים אידאולוגיים. אולם, עם הזמן פיתחה מערכת הטיעונים המשפטית בירוקרטית חיים משל עצמה ונהפכה למכשול בלתי תלוי. בגלל מכשול זה, ארגנטינה לא שינתה את מדיניותה כלפי בקשות ההסגרה בבת אחת למרות המעבר למשטר דמוקרטי, ותהליך ההסגרה נותר אטי ומסורבל יותר ממה שאפשר היה לצפות.

במשך שנים לאחר תבוסת הרייך השלישי שימשה אפוא ארגנטינה מקום מקלט לפושעי מלחמה נאצים, נמנעה מלהסגיר רבים ממושעים אלו, ולא הוקיעה אותם על פשעיהם למרות לחץ בינלאומי שלא פסק עד לעשור האחרון. הסגרתם של פושעי מלחמה כמו

שוומברגר ופריבקה בשנות התשעים, הצעדים האופרטיביים של הנשיא מנם לחקירת סוגיית ההסגרה, והתנצלותו של הנשיא הארגנטיני פרננדו דה־לה־רוֹאָה (de la Rúa) בעת ביקורו בארצות הברית בקיץ 2000 על המקלט שהציעה ארגנטינה לפושעי המלחמה הנאצים, מסמנים שינוי בתפיסה של ארגנטינה בעניין הסגרתם של פושעי המלחמה.³⁹

מראי מקום

1	מרטינס (1996), עמ' 168–169.	20	ורווסקי (1998), עמ' 18–20, 76–77.
2	ריין (תשס"א), עמ' 65.	21	ורווסקי (1998), עמ' 18–19.
3	ורווסקי (1998).	22	ורווסקי (1998), עמ' 18–20, 76–77.
4	ורווסקי (1998), עמ' 15–16, 55–61.	23	סנקמן (1998), עמ' 93.
5	ורווסקי (1998), עמ' 16–17, 61–67.	24	ריין (תשס"א), עמ' 65.
6	על יחסי ארגנטינה ארה"ב באותה תקופה ראו טולקין (1990); רפפורט (1988).	25	בייר (1956), עמ' 10–16.
7	טענה זו מוצגת אצל שניידר (1996), עמ' 173–177.	26	שישון (תשס"ה).
8	על מדיניות ההגירה בימי פרון ראו סנקמן (1992), עמ' 5–38.	27	ורווסקי (1998), עמ' 22–24.
9	ריין (תשס"א), עמ' 60.	28	ורווסקי (1998), עמ' 83–108.
10	ריין (תשס"א), עמ' 59.	29	סנקמן (1998), עמ' 94.
11	ריין (תשס"א), עמ' 60–61.	30	ראה ורווסקי (1998), עמ' 28.
12	על הרשתות שדרכן הגיעו הנאצים מספרד לארגנטינה ראו ניוטון (1992), עמ' 373.	31	ורווסקי (1998), עמ' 24–28, 109–140.
13	ניוטון (1992), עמ' 366.	32	מרטינס (1996), עמ' 194.
14	מרטינס (1996), עמ' 175–178, 183.	33	ורווסקי (1998), עמ' 44–48, 247–314.
15	ניוטון (1992), עמ' 366–371.	34	ורווסקי (1998), עמ' 44–48, 247–314.
16	ריין (תשס"א), עמ' 63–64.	35	ורווסקי (1998), עמ' 36–40, 221–247.
17	עוד על פעילותם של אלה בארגנטינה ראה גוני (2002), עמ' 108–127, 203–234.	36	על הרכב המוצאים להורג ראו ורווסקי (1998), עמ' 45.
18	סנקמן (1988), עמ' 90–91.	37	ורווסקי (1998), עמ' 44–48, 315–419.
19	סנקמן (1998), עמ' 100–105, 101; ניוטון (1992), עמ' 363–368.	38	לסיכום הטענות המשפטיים נעזרתי בוורוסקי (1998), עמ' 48–51.
		39	ריין (תשס"א), עמ' 59.

רשימת מקורות

ריין, רענן (תשס"א), 'ארגנטינה, מלחמת העולם השנייה וקליטתם של פושעי מלחמה נאצים', גשר, 142.

שישון, ערן (תשס"ה), המומחים הגרמנים של עבד אל-נאצר: הערכה מחדש של המטרות המצריות והתגובה הישראלית, חיבור לשם קבלת תואר מוסמך, האוניברסיטה העברית (ירושלים).

- Alexander, Robert J. (1979), *Juan Domingo Peron: A History* (London).
- Bayer, Oswald (1956), 'Neonazismo en la Argentina', *Comentario*, 13.
- Goñi, Uki (2002), *La Auténtica Odessa: La Fuga Nazi a la Argentina de Perón* (Barcelona).
- Martínez, Tomas Eloy (1996), *Las Memorias del General* (Buenos Aires).
- Newton, Ronald C. (1992), *The 'Nazi Menace' in Argentina, 1931–1947* (California).
- Rapoport, Mario (1988), *Aliados o Neutrales: La Argentina Frente a la Segunda Guerra Mundial* (Buenos Aires).
- Senkman, Leonardo (1988), 'Los Relaciones EE.UU. – Argentina y la Cuestión de los Refugiados de la Post-Guerra: 1945–1948', *Judaica Latinoamericana*, 1.
- Senkman, Leonardo (1992), 'Etnicidad e Inmigración durante el Primer Peronismo', *Estudios Migratorios Latinoamericanos*, 3, 2.
- Senkman, Leonardo (1998), 'Nota Bibliográfica: La Argentina de Perón y los Criminales Nazis Fugitivos', *Reflejos*, 7.
- Schneider, Arnd (1996), 'The Two Faces of Modernity', *Critique of Anthropology*, 16, 2.
- Tulchin, Joseph S. (1990), *Argentina and the United States* (Boston).
- Warzawski, Paul (ed.) (1998), *Proyecto Testimonio*, 2 (Buenos Aires).